

ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (Ιούλιος 2010)

Συγγραφέας: ΑΝΔΡΕΑΣ ΤΡΟΥΜΠΗΣ

Όταν η Διεθνής Κοινότητα, ιδιαίτερα ο ΟΗΕ, αποφασίζει την ανακήρυξη ενός έτους ως χρονιάς δράσης υπέρ μιας έννοιας, κάτι σημαντικό συμβαίνει παγκοσμίως με αυτήν. Συνήθως, το «Έτος του/της...» υπογραμμίζει αρνητική ή δυσμενή πρόβλεψη για την κατάσταση της έννοιας, συμβολικά δε προσκαλεί την παγκόσμια κοινότητα σε δράση υπέρ της ανατροπής ανεπιθύμητων εξελίξεων. Το ότι το 2010 ανακηρύχθηκε ως Έτος της Βιοποικιλότητας σημαίνει κυρίως δύο πράγματα: πρώτον, ότι η έννοια έχει εγκαθιδρυθεί στη συλλογική συνείδηση ως κρίσιμης σημασίας για την ανθρωπότητα και, δεύτερον, ότι η φυσική κατάστασή της στον πλανήτη απέχει αισθητά των στόχων και προβλέψεων της επίσημης περιβαλλοντικής πολιτικής, εθνικής και διεθνούς. Πρόκειται για την ανάδειξη μιας αντίφασης: τον θρίαμβο μιας επιστημονικής κατασκευής και την αποδοχή της αποτυχίας, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, πολιτικών που την υιοθέτησαν ως πρόταγμα.

Αν η Ιστορία σηματοδοτείται από ημερομηνίες-σταθμούς, τότε η 24η Σεπτεμβρίου 1986 είναι το σημείο καμπής για την Οικολογία και το περιβαλλοντικό ζήτημα. Εκείνη την ημέρα ολοκληρώθηκαν οι εργασίες του «Εθνικού Forum για τη Βιοποικιλότητα», στη Washington D.C., υπό την αιγίδα της Εθνικής Ακαδημίας Επιστημών των ΗΠΑ και του Ιδρύματος Smithsonian. Κατά τη διάρκεια των εργασιών του Forum, ο συντονιστής τους, Walter G. Rosen, πρότεινε τη συντομογραφία βιοποικιλότητα (biodiversity), έναντι του σύνθετου όρου «βιολογική ποικιλότητα», προς διευκόλυνση των οργανωτικών αναγκών, των συνομιλιών και της συγγραφικής προσπάθειας των κειμένων και του τελικού ανακοινωθέντος. Ο λακωνικός ορισμός της βιοποικιλότητας, αντάξιος της λιτότητας του επιστημονικού λόγου, την αποδέχεται ως την «παραλλαγή (των μορφών) της ζωής σε όλα τα επίπεδα βιολογικής οργάνωσης». Ο ορισμός αυτός προβλέπει ότι η βιοποικιλότητα είναι το «σύνολο των γονιδίων, ειδών και οικοσυστημάτων μιας οικολογικής περιφέρειας». Το πλεονέκτημα αυτού του ορισμού είναι ότι παρουσιάζει μια ενοποιημένη άποψη των τριών παραδοσιακών επιπέδων στα οποία εμφανίζεται η βιολογική παραλλαγή:

- Ταξινομική ή οργανισμική ποικιλότητα: η ποικιλία των ειδών σε ένα οικοσύστημα.

- Οικολογική ποικιλότητα: η ποικιλία των διαφορετικών οικοσυστημάτων στη Γη.

Έκτοτε, η συντομογραφία μεταλλάχθηκε σε επιστημονικό νεολογισμό, υπέρ κέρασε την ταπεινή εργαλειακή της καταγωγή και σταδιακά κατέλαβε τον δημόσιο χώρο ως περιβαλλοντικό ζήτημα ή θέμα προς συζήτηση, με τη διπλή έννοια της διατήρησής της και της χρήσης της. Από «επιστημονικός» όρος έγινε και πολιτικό σύνθημα, ει σβάλλοντας τάχιστα στη δημόσια συ νείδηση, ως θέμα προτεραιότητας για επιστήμονες, πολιτικούς και κινήμα τα. Με εννοιολογικούς εμπλουτισμούς, στα αμέσως επόμενα του «1986» χρόνια, εξυψώθηκε σε ηθικό πρόταγμα, μέσα από τη «Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα» (Rio de Janeiro, 1992), στη «Συνάντηση Κορυφής για τη Γη» του ΟΗΕ. Το κείμενο αυτό υπογράφηκε από περισσότερα από 150 κράτη, θεωρήθηκε (-είται) ως το «Ευαγγέλιο» για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, όπου εγγράφηκαν οι νέοι «ιεροί» κανόνες του 21ου αιώνα: «Σώσατε αυτήν, Χρησιμοποιήσατε αυτήν, Μείσατε αυτήν», άλλως η «Αγία Τριάδα» της εποχής μας.

Η βιοποικιλότητα διαπερνά διαφορετικά πεδία κοινωνικής δράσης. Επιτρέπει τη συνεργασία διαφορετικών κοινωνικών «δρώντων», με διαφορετική agenda και διαφορετικό σύστημα αξιών. Οι αναφορές στη βιοποικιλότητα πληθαίνουν με εκθετικό ρυθμό προερχόμενες από εξαιρετικά διαφορετικές πηγές, επιστημονικές, πολιτικές, κινηματικές, επιχειρηματικές. Γι' αυτήν γράφουν οικολόγοι, γενετιστές, περιβαλλοντικοί οικονομολόγοι, νομικοί, κλιματολόγοι, φιλόσοφοι... Πολιτικοί, σε εθνικό ή διεθνές επίπεδο, θέτουν θεσμικές προδιαγραφές και στόχους με χρονοδιαγράμματα για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας: η Ευρωπαϊκή Ένωση, π.χ., έχει θέσει το 2010 ως έτος ορόσημο κατά το οποίο η εφαρμογή των ολοκληρωμένων πολιτικών της θα έχει επιφέρει το αποτέλεσμα της διακοπής της απώλειας της βιοποικιλότητας στα εδάφη των κρατών-μελών της. Κράτη της Δύσης, με ισχυρή παράδοση στον περιβαλλοντικό βερμπαλισμό, αυθεντικό ή απλώς αποσκοπώντα στο πολιτικώς ορθό, τάσσουν τη βιοποικιλότητα ως ένα από τα πρωτεύοντα ζητήματα διεθνών σχέσεων. Το αυτό ισχύει και για την εσωτερική τους πολιτική, με κορυφαίο

παράδειγμα την απόφαση του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας, N. Sarkozy, να ανατρέψει τη διοικητική ιεραρχία των υπουργείων της κυβέρνησής του και να ορίσει ως πρώτο τη τάξει το Υπουργείο Περιβάλλοντος, με θέματα αιχμής τη βιοποικιλότητα

και τις κλιματικές αλλαγές.

Ας μη λησμονείται, τέλος, η Κόστα Ρίκα, η οποία αποτελεί το μοναδικό κράτος που ταυτίζει τη βιοποικιλότητα με την έννοια της ύπαρξής του ως εθνικής οντότητας και κυριαρχίας. Αντίθετα, οι Ηνωμένες Πολιτείες, από όπου ξεκίνησε και η περιπέτεια της βιοποικιλότητας και ως ένα ακόμη παράδειγμα των εσωτερικών αντιθέσεών τους, εκτίθενται επειδή δεν προσυπογράφουν τη «Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα», επικεφαλής μιας ομάδας σκεπτικιστών κρατών, η οποία περιλαμβάνει την Ανδόρα, το Μπρούνεϊ Νταρουσάλαμ, το Ιράκ, τη Σομαλία και το Βατικανό...

Οι περιβαλλοντικές μη κυβερνητικές οργανώσεις, παραεπιστημονικές ή μη, διεθνείς ή τοπικά σωματεία με λαϊκό ακτιβιστικό φρόνημα, ανθίζουν σε βαθμό που οι παράλληλες διοργανώσεις διεθνών εναλλακτικών συνάξεων προς τις θεσμικές εκδηλώσεις των Ηνωμένων Εθνών να ισχυροποιούνται τόσο ώστε να προσδιορίζουν την agenda των επίσημων συνομιλιών και να βαρύνουν στις τελικές αποφάσεις.

Οι εταιρείες δεν θα μπορούσαν να μείνουν εκτός του «παιχνιδιού» της βιοποικιλότητας: είτε διότι οφείλουν να συμμορφώνονται σε ένα ρυθμιστικό θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο για το περιβάλλον που προάγουν οι υπόλοιποι είτε διότι διανοίγονται νέοι δρόμοι για την εκμετάλλευση των πόρων του πλανήτη, φυσικών, βιοτικών, ανθρώπινων και γνώσης, εμφανίζονται να πρωτοστατούν στη λειτουργική σύνδεση μεταξύ βιοποικιλότητας και επιχειρηματικότητας.

Κεντρικό εργαλείο προς τούτο είναι η πολιτική της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και αδιαμφισβήτητη απόδειξη η εμφάνιση στο διεθνές προσκήνιο συνασπισμών εταιρειών ή των ηγετών τους, όπως το World Business Council for Sustainable Development, με ρητό στόχο την ανάδειξη της εταιρικής ηγεσίας ως καταλύτη της αλλαγής προς τη βιώσιμη ανάπτυξη και την προώθηση της οικο-αποτελεσματικότητας, της καθαρής τεχνολογίας, του «πρασινίσματος» της βιομηχανίας και των υπηρεσιών και της σχετικής με αυτά καινοτομίας.

Τέλος, όλες αυτές οι σχηματικώς περιγραφείσες ομάδες συμφερόντων συνομιλούν μεταξύ τους: επιστήμονες μετέχουν στα διοικητικά συμβούλια ή τις Επιτροπές Εφόρων με γάλων περιβαλλοντικών ΜΚΟ, πολυάριθμες μεγάλες εταιρείες συνασπίζονται υπό την αιγίδα του ΟΗΕ για να προάγουν την ιδέα της βιώσιμης ανάπτυξης, η περιβαλλοντική πολιτική επιστημονικοποιείται και η περιβαλλοντική επιστήμη πολιτικοποιείται.

Ο όρος βιοποικιλότητα σηματοδοτεί τη νέα ρητορική για το περιβάλλον, παράλληλα και σε σχέση με τον όρο παγκόσμιες ή κλιματικές αλλαγές και το λεκτικό κατασκεύασμα βιώσιμη ανάπτυξη.

Για τους Οικολόγους αποτελεί το ρηματικό μέσον για να επιτύχουν την από αιώνος και πλέον επιδιωκόμενη απόδειξη της κοινωνικής χρησιμότητας της επιστήμης τους, με ό,τι αυτή συνεπάγεται για τον θεσμό, τη χρηματοδότηση και τη σχέση της με την εξουσία. Για τους Οικολογιστές, δηλαδή τους πάσης μορφής και οργάνωσης περιβαλλοντικούς κινηματίες, αποτελεί μια επαρκέστατα ευρεία έννοια, με ικανό παράλληλα επιστημονικό κύρος, που αναβαθμίζει επιχειρησιακά και επιχειρηματολογικά το τοπικό πρόβλημα σε πλανητικό, και τούμπαλιν, διευκολύνοντας τη μετάβαση από την αναφορά σε ένα περιορισμένης εμβέλειας θέμα προστασίας ενός είδους ή ενός οικοσυστήματος στο όλον της βίωσης. Για τους πολιτικούς, κατ' αναλογία και επέκταση των οικολογιστών, οι οποίοι διέρχονται στους χρόνους της μεταμοντέρνας πολυγλωσσίας -συχνά ασημαντολογίας- την ευκολότερη -όχι όμως και την καλύτερη- περίοδο του ρόλου τους, αποτελεί, λόγω της εγγενούς της ασάφειας, μιαν ισχυρότατη διευκόλυνση στη σύζευξη του μαξιμαλιστικού βερμπαλισμού και του μινιμαλιστικού πράττειν περί τα περιβαλλοντικά. Για τους φορείς της οικονομίας, όπως οι εταιρείες οι οποίες είναι εκτεθειμένες λόγω των αρνητικών επιδόσεων και συμπεριφορών τους έναντι του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, αποτελεί τη βέλτιστη οδό για την ηθική νομιμοποίησή τους μέσω της εφαρμογής της «Αγίας Τριάδος».

Αν τα παραπάνω περιγράφουν κάποια θεμελιώδη αλήθεια, τότε η μελέτη των μηχανισμών της επιβολής της βιοποικιλότητας ως ζητήματος προτεραιότητας και μέσω αυτής της αποπεριθωριοποίησης του ευρύτερου περιβαλλοντικού ζητήματος είναι ενδεχομένως πιο κρίσιμη από τη μελέτη της βιοποικιλότητας ως φυσικού αντικείμενου. Με άλλα λόγια, για να κατανοήσουμε γιατί πράγμα μιλάμε, ποια τα όρια

του και ποιο το μέλλον του πρέπει να μελετηθεί η βιοποικιλότητα ως κατασκευή. Η κατασκευή της βιοποικιλότητας ενδιαφέρει εδώ ως προς τη δυναμική διαδικασία της εσκεμμένης παραγωγής και προαγωγής μιας έννοιας γύρω από ένα κοινό πρόβλημα ή μια κοινή «ανησυχία», εν προκειμένω της προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος και της άγριας ζωής. Η επιτυχία της ως κατασκευής αξιολογείται από το κατά πόσον αποκτά όγκο και ειδικό βάρος, μέσω της επικοινωνιακής της προβολής, ώστε να καλύψει ένα κενό στον δημόσιο χώρο και λόγο και να αναδειχθεί ως κύριο ζήτημα ή θέμα προβληματισμού. Περαιτέρω δε, επιτυχία της βιοποικιλότητας -και ένα από τα σημαντικότερα γνωρίσματά της- είναι η δυνατότητά της να αποτελέσει κέντρο αναφοράς που επηρεάζει αντιλήψεις και για άλλα ζητήματα, καθιστώντας τα σε κάποιον βαθμό συναφή: οι κλιματικές αλλαγές, η βιώσιμη ανάπτυξη, η σημασία της τοπικής εμπειρικής γνώσης, η εταιρική ευθύνη και η περιβαλλοντική αγαθοεργία...

Το άρθρο δημοσιεύθηκε στο ένθετο «ΒΗΜΑ ΙΔΕΩΝ» της Εφημερίδας «ΤΟ ΒΗΜΑ», στις 2 Ιουλίου 2010.